

LIETUVOS VYSTOMASIS BENDRADARBIAVIMAS: REZULTATAI IR ATEITIES PLANAI

Julija Narkevičiūtė

Tekstas parengtas, remiantis metinės nacionalinės vystomojo bendradarbiavimo konferencijos „Lietuvos vystomasis bendradarbiavimas: interesai, poreikiai, kompetencija“ (Vilnius, 2009 m. gruodžio 1 d.) dalyvių pranešimais ir pateikta medžiaga. Konferenciją organizavo VšĮ „Rytų Europos studijų centras“ kartu su „Nacionaline nevyriausybinę vystomojo bendradarbiavimo organizacijų platforma“.

Vystomasis bendradarbiavimas: nuo kolonializmo iki šių dienų

Teigiama, kad vystomojo bendradarbiavimo istorija siekia kolonializmo laikus, kai metropolijos kolonijoms teikė kapitalą ir pagamintas prekes bei reikšmingai prisidėjo prie kolonijų industrializacijos. Be abejo, nelygiaverčiai tarpusavio santykiai kolonializmo laikais negali būti apibūdinti nei kaip vystomasis bendradarbiavimas, nei pagalba (angl. *aid*) tikrąja šio žodžio prasme.

Šiandien galime kalbėti apie reikšmingą santykių tarp išsivysčiusių ir besivystančiojo pasaulio valstybių santykių evoliuciją. Vystomąją pagalbą, suprantamą kaip besivystančių šalių modernizacijos ir industrializacijos skatinimas, finansinių institutų ir gebėjimų pritraukti investicijas ir techninę ekspertizę stiprinimas, pakeitė vystomasis bendradarbiavimas kaip *people to people* (liet. žmonės žmonėms) kontaktų stiprinimas, sąlygų ekonominei raidai, „socialinio kapitalo“ kaupimui ir pilietinės visuomenės vystymuisi kūrimas.

Sąvokų ir terminų kaita liudija, kad būtina išsiaiškinti ir suprasti besivystančiųjų valstybių poreikius, skirtingą istorinę, kultūrinę patirtį. Tai lemia pagalbos ir bendradarbiavimo formų plėtojimą, netradicinių būdų tarpusavio kontaktams stiprinti paiešką. Šiandien vystomasis bendradarbiavimas reiškia daugiau, nei naudos gavimą ir davimą. Vystomasis bendradarbiavimas - tai dalijimasis patirtimi, idėjomis, praktika, žiniomis. Neįmanoma vienareikšmiškai atsakyti, kuri valstybė yra naudos davėja, kuri – gavėja, nes abi, vykdydamos vystomojo bendradarbiavimo veiklą, mokosi viena iš kitos. Vystomojo bendradarbiavimo projektai – tai požiūrio, gyvenimo kokybės keitimas.

Be abejo, ir čia kyla grėsmė tapti naujaisiais kolonizatoriais, ypač jei neteikiama svarba kultūriniais tarpusavio skirtumams. Tokiu atveju itin svarbu žinoti, ko reikia besivystančioms valstybėms ir jų žmonėms, kad nedirbtume su įvaizdžiais, kad nesistengtume paversti juos tokiais, kokie esame mes. Neturint supratimo, nepažįstant krašto,

kuriame dirbama, pagalbos dalijimas gali tapti konflikto kurstymu. Konferencijos metu buvo pateiktas pavyzdys, kai Lietuvos diplomatinės atstovybės vienoje užsienio valstybėje vadovas kreipėsi į toje užsienio valstybėje esančių vaikų namų direktorių, norėdamas vaikams dovanoti avalynės. Toks pasiūlymas ižeidė vaikų namų direktoriaus orumą. Pagalbos buvo atsisakyta, pranešus, kad vaikų namai patys įsigys vaikiškų batelių.

Norą paversti kitus panašiais į mus pačius turėtų pakeisti siekis suprasti vienas kitą. Minėtoje istorijoje vaikų namų direktorius atsisakė paramos, nes pagalbos siūlymas buvo suprastas kaip ižeidimas.

Naujas vystomojo bendradarbiavimo supratimas lemia ir projektų pobūdį: tai nėra veikla, primenanti indulgencijų principą - prisidėjau, padėjau, vadinasi, atlikau savo pareigą. Vystomasis bendradarbiavimas – tai dvipusis eismas, abipusis tobulėjimas, akiračio plėtimas, gyvenimo kokybės gerinimas, mokant, kaip pasigaminti meškere, kuria galima pagauti žuvį.

Lietuvos vystomojo bendradarbiavimo politikos prioritetai ir problemos

Lietuvos indėlis į pasaulinio vystomojo bendradarbiavimo tinklo plėtojimą ir stiprinimą skaičiuojamas nuo prisijungimo prie Europos Sąjungos 2004 m. Be abejo, Lietuva, vystomajam bendradarbiavimui skirdama vos keletą milijonų litų, yra biudžetinis nykštukas. 2009 m. LR Užsienio reikalų ministerijos vystomojo bendradarbiavimo ir paramos demokratijai programai buvo skirta 7 mln. Lt, 2010 m. planuojama skirti 2 mln. Lt.

Tačiau nereikia pamiršti, kad Lietuva, vykdydama tarptautinius įsipareigojimus, į ES fondus perveda žymiai didesnę pinigų sumą, kuri panaudojama, įgyvendinant projektus bei įvairias dvišales programas Afrikoje. Todėl netiesiogiai Lietuva prisideda prie vystomojo bendradarbiavimo veiklos Trečiojo pasaulio šalyse.

Tai, kad Lietuva skiria palyginti menkas lėšas vystomajam bendradarbiavimui, galima vertinti dvejopai. Viena vertus, lėšų stygius leidžia pasireikšti kūrybingumui, taikyti naujus veiklos metodus, siekti tarptautinių fondų paramos. Lietuvos nevyriausybinių organizacijų turėtų aktyviau dalyvauti tarptautinių projektų paraiškų teikimo konkurse. Smulkūs projektai, nukreipti į bendradarbiavimo tinklo kūrimą, žinių, patirties perdavimą, stiprina dvasinį artumą ir suteikia sąlygas gilesniam kitų kultūrų pažinimui.

Kita vertus, tik stambūs techninės pagalbos projektai reikšmingai prisideda prie didelės dalies besivystančiųjų valstybių piliečių gyvenimo kokybės gerinimo. Besivystančioms šalims būtina infrastruktūrinė pagalba, kuri gali būti suteikta tik turint dideles lėšas. Šaltinis stambiems projektams

SKAITINIAI

Apie Lietuvos ir tarptautines aktualijas

turėtų būti tarptautinių organizacijų programos (pvz., ES, Jungtinių tautų vystomojo bendradarbiavimo instrumentai) ir organizacijos-donorai (pvz., Amerikos, Skandinavijos šalių tarptautinės organizacijos).

Kalbant apie geografinį Lietuvos vystomojo bendradarbiavimo veiklos lauką, Lietuva apsiriboja ES Rytų kaimynystės valstybėmis ir Afganistanu. Tokį prioritetinių valstybių pasirinkimą nulemtas užsienio politikos kryptys, nes vystomasis bendradarbiavimas yra užsienio politikos dalis. Nusistačiusi prioritetus ir apibrėžusi veikimo lauką, Lietuva įstoja į išsivysčiusių valstybių klubą, kuriame šalys pasidalija darbus, atsižvelgdamos į bendrai sutartus vystomojo bendradarbiavimo tikslus. Todėl Lietuvos nevyriausybinės organizacijos bei politikos formuotojai, kritiškai vertinantys Lietuvos vystomojo bendradarbiavimo politiką ir teigdami, kad tikrasis vystomasis bendradarbiavimas turėtų būti vykdomas Afrikos valstybėse, turėtų atsižvelgti į faktą, kad Lietuva yra maža valstybė, turinti ribotus išteklius.

Be riboto finansavimo ir neretai riboto kultūrinių reiškinių besivystančiose valstybėse pažinimo, galima išskirti kelias esmines problemas, su kuriomis susiduria Lietuvos nevyriausybinės vystomojo bendradarbiavimo organizacijos.

Visų pirma, būtina tobulinti Lietuvos teisinę bazę. Užsienio reikalų ministerijoje šiuo metu yra rengiamas vystomojo bendradarbiavimo veiklą reglamentuojantis įstatymo projektas, palengvinsiantis vystomojo bendradarbiavimo veiklą. Įstatymas turėtų būti priimtas 2012 m.

Antra, neretai problemiškas yra santykis tarp projekto vykdytojo ir finansuotojo: kam turi būti skiriama pirmenybė – projekto turiniui ar projekto lėšų administravimui? Trumpas projektų, finansuojamų pagal LR Užsienio reikalų ministerijos vystomojo bendradarbiavimo ir paramos demokratijai programą, vykdymo laikotarpis (kartais prasidedantis biudžetinių metų viduryje) taip pat lemia pernelyg didelį dėmesį pačiam projekto lėšų panaudojimui, o ne turiniui. Tokiu atveju pirmenybė skiriama projekto lėšų įsisavinimui, o ne projekto rezultatų ir veiklų efektyvumo įvertinimui.

Projekto efektyvumo vertinimas yra atskira problema. Viena vertus, galima būtų mąstyti apie nevyriausybinių organizacijų įtraukimą į projekto vertinimo LR Užsienio reikalų ministerijoje procesą. Tai užtikrintų didesnę projekto atrankos proceso skaidrumą ir demokratiškumą. Kita vertus, tokiu atveju projektų vertinimo procedūra turėtų būti itin gerai išstobulinta, siekiant neskatinėti NVO tarpusavio konkurencijos. Tokiu atveju taip pat turėtų būti išspęstas projekto idėjų autorystės klausimas, siekiant nepažeisti projekto teikėjo teisių ir interesų.

Vienas iš projekto efektyvumo vertinimo problemos sprendimo būdų galėtų būti nepriklausomo objektyvaus vertintojo įtraukimas į atrankos procesą. Dažniausiai toks sprendimo būdas atmetamas dėl lėšų tokiai ekspertizei trūkumo.

SKAITINIAI

Apie Lietuvos ir tarptautines aktualijas

Bendradarbiaudamos ES Rytų kaimynystės valstybėse, Lietuvos NVO turi „geografinį“ pranašumą. Visgi, kalbant apie sektorinį pranašumą, Lietuvos NVO tokio neturi, todėl būtinos investicijos į personalo gebėjimų ugdymą. Lietuvos NVO neturėtų pamiršti ir bendradarbiavimo su Lietuvos organizacijomis, Lietuvos verslu ir žiniasklaida. Kontaktai su žiniasklaida svarbūs tam, kad Lietuvos visuomenė būtų supažindinta su vystomojo bendradarbiavimo tikslais, veikla ir rezultatais. Šviesdamos Lietuvos visuomenę apie besivystančiųjų valstybių poreikius, NVO turėtų nepamiršti Lietuvos regionų gyventojų. Pavyzdys plataus masto informacinei kampanijai – „Nevyriausybinių organizacijų informacijos ir paramos centro“ kampanija, apėmusi tokias veiklas, kaip foto parodos savivaldybėse, informacija populiariausiuose internetiniuose portaluose ir kt. Efektyvus būdas didinti visuomenės suvokimą apie vystomojo bendradarbiavimo svarbą galėtų būti specialaus leidinio Lietuvos pedagogams parengimas.

Remiantis aktualia ES valstybių gyventojų apklausa, dauguma Lietuvos gyventojų sutinka, kad vystomojo bendradarbiavimo veikla yra svarbi ir kad Lietuva turėtų padėti neturtingoms valstybėms. Šiuo klausimu Lietuvos gyventojų nuomonė nesiskiria nuo senųjų ES valstybių gyventojų nuostatų. Kita vertus, lietuviai ir senųjų ES narių piliečiai skirtingai vertina vystomojo bendradarbiavimo iššūkius. Lietuviai norėtų skirti paramą šalims, kurios atsidūrė ekonominėje krizėje, patiria energetinių sunkumų, kuriose problemiškas santykis tarp piliečių ir valdžios institucijų. Skirtingai nei senosios ES valstybėse, Lietuvoje nėra teikiama pirmenybė aplinkos apsaugai, klimato kaitai.

Galimas tokių apklausos rezultatų paaiškinimas galėtų būti kultūrinis lietuvių artumas su Lietuvos vystomojo bendradarbiavimo prioritetinėmis valstybėmis. Tikras jis ar konstruojamas, neabejotina, kad Rytų Europos regionas yra Lietuvai artimiausias kraštas, kuriam reikalinga parama. Lietuva, turėdama ribotus finansinius resursus, turi pakankamus žmogiškuosius išteklius geriems kaimyniniams sykiams ir abipusiam supratimui skatinti bei gyvenimo kokybei šiose šalyse gerinti.

Kaip dirbti toliau

Nors Lietuvos vystomojo bendradarbiavimo veiklą vertinti dar per anksti, galime daryti tam tikras išvadas, kurios galėtų būti tolesnės veiklos gairėmis.

Prioritetinį regioną pasirinkti būtina. Lietuva, pasirinkusi Rytų Europos valstybes bei Afganistaną, kur lietuviai vadovauja Goro provincijos atstatymui, įsijungia į globalią vystomojo bendradarbiavimo veiklą, kuri reikalauja koordinavimo ir darbų pasidalijimo, bei kartu įgyvendina pasirinktus užsienio politikos prioritetus. Apžvelgus Lietuvos vystomojo bendradarbiavimo veiklos rezultatus, galima teigti, kad Lietuvos organizacijos turi gebėjimų ir potencialo dirbti pasirinktame regione, o Lietuvos visuomenė jaučia norą padėti šių valstybėmis piliečiams.

SKAITINIAI

Apie Lietuvos ir tarptautines aktualijas

Kaip pavyzdį galima pateikti 2009 m. rugpjūtį „Lietuvos Caritas“ organizuotą akciją „Šiltos kepurės Afganistano vaikams“, kurios metu buvo tikėtasi Afganistano vaikams padovanoti apie 500 Lietuvos žmonių megztų kepurė. Akcijos organizatorių nuostabai lietuviai šios tolimos šalies vaikams numezgė net 4000 kepurė. Tokiu būdu, neturint didelių lėšų, buvo suteikta Lietuvos žmonių parama afganistaniečiams. Idėja ne pirkti, o raginti lietuvius patiems numezgti kepurės buvo pasirinkta, norint ne tik paremti, bet ir leisti užsimezgti pirmiesiems, nors ir neįsamenintiems *people to people* ryšiams. Dar vienu pavyzdžiu galėtų būti humanitarinė pagalba nuo karo Gruzijoje nukentėjusiems žmonėms. Lietuvių užuojautos ir didžiulio noro padėti dėka 2008 m. rugpjūtį „Demokratijos ir vystymo paramos fondo“ darbuotojai ir savanoriai per 5 pagalbos rinkimo dienas surinko apie 8 tonas būtinausių Gruzijos žmonėms daiktų.

Nors projektų efektyvumo kriterijai negali būti universalūs, vienas svarbiausių iš jų yra projekto išliekamoji vertė ir projekto vykdytojo gebėjimas užtikrinti projekto tęstinumą (angl. *sustainability*). Nors įprasta manyti, kad projekto tęstinumas priklauso nuo projekto finansuotojo, projekto vykdytojo vaidmuo, palaikant kontaktus su partneriais, partnerių įgūdžių tęsti projektą ugdymas, naujų finansavimo šaltinių paieška yra ne mažiau svarbūs dalykai.

Pagaliau nuolatinis tobulėjimas, gebėjimų ugdymas yra vienas svarbiausių vystomojo bendradarbiavimo veiklos kokybės ir efektyvumo sąlygų. Mokymų rengimas Lietuvos nevyriausybinėms organizacijoms apie Rytų Europos valstybių politinę, ekonominę padėtį, kultūrą, trečiojo sektoriaus situaciją ne tik pagilintų Lietuvos nevyriausybinių sektoriaus žinias apie mūsų prioritetinį regioną, bet ir galėtų būti partnerystės su šio regiono organizacijomis pradžia.